

Kişilerarası İletişim Sürecinde Bireyin Fiziksel Görünüşüne Dayanan Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarını Belirlemek

Derya Gül ÜNLÜ

İstanbul Üniversitesi

İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Araştırma Yöntemleri Ana Bilim Dalı

İstanbul

derya.gul@istanbul.edu.tr

Öz

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, bireye, kadın ya da erkeğin ne yapması, nasıl davranması ve görünmesi gerektiği hakkında çeşitli betimsel reçeteler sunmaktadır. Birey, sahip olduğu bu betimsel reçeteler aracılığıyla, çevresinde bulunan diğerlerini değerlendirerek, onlarla ilişki kurmakta ve çeşitli çıkarımlar elde etmektedir. Bireyin, değerlendirdiği diğerlerine ilişkin hangi kalıpyargılara sahip olacağı, değerlendirilen bireyin çeşitli özelliklerine dair birçok bileşenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bileşenlerin en önemlilerinden biri ise, değerlendirilen bireyin fiziksel görünüşüdür. Birey, karşısındakinin fiziksel görünüşüne yönelik çıkarımlarda bulunurken, ona benzeyen diğerleri hakkındaki kalıpyargılarından yararlanmakta ve değerlendirdiği yeni bireyi fiziksel görünüşü üzerinden kategorize etmektedir. Bu durum, kişilerarasında kurulan iletişim sürecini de etkilemekte, birey, iletişim sürecine, zihninde kategorize ettiği diğeri hakkındaki kalıpyargıları doğrultusunda pozisyon alarak başlamakta ve iletişim sürecini aldığı bu pozisyona uygun olarak sürdürmektedir. Bu bakımdan bireyin fiziksel görünüşüne bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının, kişilerarası iletişimin içeriğini ve niteliğini belirlediğini söylemek mümkündür. Bu perspektiften yola çıkan araştırma kapsamında, kişilerarası iletişim sürecindeki ilk karşılaşma anında iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargı içeriklerinin neler olduğunun tanımlanması, bu kalıpyargıların kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi ve yine bu kalıpyargılara ilişkin duyu durumlarının ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, soru formuna dayanan betimsel nitelikteki bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda ise, kadın ve erkek iletişim kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan fiziksel görünüş kalıpyargılarının hem değerlendirilen bireyin hem de değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası iletişim, toplumsal cinsiyet kalıpyargısı, fiziksel görünüş, kalıpyargı.

Determining Gender Stereotypes Based On Individuals' Physical Appearance in the Interpersonal Communication Process

Abstract

Gender stereotypes lay out descriptive prescriptions to individuals regarding what a woman or a man should do, how he or she should behave and look. The individuals evaluate others around them through the said descriptive prescriptions, establish relations with them and make various deductions. When multiple components regarding the myriad characteristics of the evaluated individual come together, they reveal which stereotypes the individual will have with respect to the evaluated others. One of the most important among these components is the physical appearance of the evaluated individual. As the individual makes inferences

regarding the physical appearance of the other person, he or she utilizes the stereotypes about others, similar to the person in question, and categorizes this new individual to be evaluated over his or her physical appearance. This phenomenon affects the interpersonal communication process, too, for the fact that individual initiates the communication process by taking a stance as per the stereotypes he or she has in mind about the categorized other and maintains it in line with this assumed position. From this perspective, it can be said that gender stereotypes, which arise depending on the physical appearance of the individual, designate the content and quality of interpersonal communication. Within the scope of the research based on this perspective, it is aimed to define what stereotype contents are related to the physical appearance of the communication source at the time of the first encounter in the interpersonal communication process, to determine whether these stereotypes differ depending on the gender identity of the source and to reveal the emotional states related to these stereotypes. For this purpose, a descriptive field research based on the survey method was carried out. As a result of the study, it was found that the physical appearance stereotypes of the male and female communication source based on gender identity differ depending on the gender of both the individual and the assessor.

Key words: Interpersonal communication, gender stereotypes, physical appearance, stereotype.

Giriş

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, bireyin toplumsal yaşam içerisinde öğrendiği bir inanç sistemini ifade etmektedir. Bu inanç sistemi, kadın ve erkeğin nasıl davranması ve davranmaması gerektiğine ilişkin değerleri içermekte ve toplumsal yaşam içerisinde bu değerleri içselleştiren her birey, hem bu değerler sistemine uygun davranmakta hem de çevresindeki diğerlerinin uygun davranmasını beklemektedir. Çünkü bu söz konusu değerler sistemine dayanan beklentiler, *sadece kadın ve erkek arasında var olduğu öne sürülen farklılıkları içermemekte, aynı zamanda kadın ve erkeğin kendini ve diğerlerini tanımlama ve davranma biçimlerini de* (Ellemers, 2018: 275) şekillendirmektedir. Bu bakımdan bireyin beklentilerine dayalı olarak, kendisini ve çevresini tanımlamasının, onun diğerleriyle olan ilişki ve iletişim kurma biçimleri üzerinde de belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Yani değerlendirilen bireyin, değerlendirenin beklentilerine uygunluğu, bireylerarasındaki ortak anlam üretimini etkileyerek, iletişim sürecinin içeriği ve niteliği üzerinde belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının, bireylere sunduğu bilişsel ve güdüsel işlevlerin erkek ve kadın hakkındaki inanışlarımızı ve beklentilerimizi belirlemeleri dolayısıyla bireyin iletişim kurma biçimini de şekillendireceğini söylemek olanaklıdır.

Çevremizde iletişim kurma biçimimiz üzerinde önemli bir belirleyiciliğe sahip olan toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, birçok farklı bileşeni içermekte (Deaux & Kite, 1993; Deaux & Lewis, 1983; Deaux & Lewis, 1984; Freeman, 1987; Six & Eckes, 1991), bu söz konusu bileşenlerin en önemlilerinden birini de bireyin fiziksel görünüşü oluşturmaktadır (Deaux & Lewis, 1984; Dökmen, 2012). Bireyin fiziksel görünüşü, onun kendisine dair çevresine

aktardığı ilk ve en ulaşılabilir kalıpyargı bileşeni olması bakımından önem taşımaktadır. Fiziksel görünüşü üzerinden değerlendirilen ve kendisi hakkında toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına dayanan bir çıkarım yapılan bireye karşı, kişilerarası iletişim sürecinde yer aldığı diğeri tarafından da belirli bir pozisyon alınmakta ve söz konusu iletişim süreci değerlendirenin aldığı bu pozisyon doğrultusunda sürdürülmektedir. Bu nedenle, kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne dayanan kalıpyargıların neler olduğunun belirlenmesinin, bireylerarasında gerçekleşebilecek potansiyel iletişim engellerinin azaltılabilmesi açısından da önem taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu perspektiften hareket eden çalışma kapsamında, kişilerarası iletişim sürecindeki ilk karşılaşma anında iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne dayanan kalıpyargı içeriklerinin neler olduğunun tanımlanması, bu kalıpyargıların kaynağın toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi ve yine bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumlarının ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle kişilerarası iletişim ve toplumsal cinsiyet kimliği kalıpyargıları ilişkisi üzerinde durularak, bireyin toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel görünüş kalıpyargıları ele alınacaktır. Çalışmanın araştırma bölümünde ise, kadın ve erkek iletişim kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan fiziksel görünüş kalıpyargılarına ilişkin bulgulara karşılaştırmalı olarak yer verilecektir.

Kişilerarası İletişim ve Toplumsal Cinsiyet Kimliği Kalıpyargıları

Kişilerarası iletişim, “birbirlerine karşı değişen rolleri ve ilişkileri olan iki bireyi içermekte” (Hartley, 2010: 41) ve “iki birey arasında kurulan etkileşim sonucunda anlam yaratılması ve paylaşılmasını içeren bir sürece” (Gürüz & Eğinli, 2011: 54) karşılık gelmektedir. Bu söz konusu süreç, bireylerin kendi önceliklerini, değerlerini ve beklentilerini içeren mesajlarını birbirlerine aktararak, karşılıklı olarak paylaşılan anlam üretiminin bir süreklilik içerisinde gerçekleşmesini ifade etmektedir. Kişilerarası iletişim sürecinin karşılıklı anlam üretimine vurgu yapan bu yönü, taraflar arasında bir kişilerarası iletişim engeli olarak ortaya çıkan (Gül-Ünlü, 2018a; Gül-Ünlü, 2018b) toplumsal cinsiyet kalıpyargıları üzerinde durulmasını da gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında, kalıpyargı kavramının, “bir grup insanın kişisel özelliklerine atfedilen inançlar seti” (Ashmore & Del Boca, 1981: 16) ya da “bir sosyal grup üyeleriyle ilgili olarak algılayıcının sahip olduğu beklentiler seti” (Hamilton, 1979: 65) olarak tanımlandığı görülmektedir. Dolayısıyla, kalıpyargıları aslında bireyin diğerlerine ilişkin attığı inançlara dayalı beklentiler olarak ifade etmek olanaklıdır. Bireyin, kişilerarası iletişim sürecini karşısındaki diğerine yönelik bu inançlarına dayalı

beklentiler doğrultusunda yürütmesi ise, bireyler arasında ortaya çıkabilecek çok sayıda iletişim engeline neden olabilmekte ve karşılıklı anlam üretilmesi ve paylaşılması olarak tanımlanan kişilerarası iletişim sürecini sekteye uğratabilmektedir.

Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının diğer kalıpyargı biçimlerinden farklılaşması dolayısıyla da önem taşıdığını eklemek gerekmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan kalıpyargılar bireye betimsel reçeteler sunmakta ve değerlendirilen değerinin neyi yapıp neyi yapmaması gerektiği hakkında fikir vermektedir. Bu bağlamda Dökmen (2012: 105-106) toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını bireye bir betimsel reçete sunması dolayısıyla diğer kalıpyargı biçimlerinden nasıl ayrıldığını şöyle ifade etmektedir: *“Kalıpyargıların betimsel yanı, o kalıpyargının ait olduğu grubun tipik bir üyesinin neye benzediğiyle ilişkili olarak, insanların zihinlerindeki tanımlamalardır. Reçetesel ögesi ise, o grubun üyelerinin neler yapmaları, nasıl davranmaları gerektiğini dikte eden yanını ifade etmektedir. Bu reçetesel yan, diğer bir deyişle bu gereklilikler, toplumsal cinsiyet kimliği kalıpyargılarında, çok merkezi ve çok güçlü bir yer tutmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet kimliği hakkındaki kalıpyargılar, hem kadınların hem de erkeklerin davranışlarını sınırlandırmaktadır. Bu gereklere uyulmaması, çok dikkat çekicidir ve genellikle olumsuz algılanmakta, önyargılı tutumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır”*. Spence, Helmreich ve Stapp’a (1975) göre ise, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının bu özelliği, bireyin öncelikle kendisini tanımlama biçimini etkilemekte, kendisini kalıpyargılara uygun biçimde tanımlayan birey, çevresindeki diğerlerini de benzer biçimde değerlendirmektedir. Bu bakımdan, toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının kişilerarası iletişimin başlangıcında ve bu iletişim süresince önemli bir rol oynadığını ve tarafların birbirleriyle kurdukları iletişimin içeriği üzerinde de belirleyici bir rol üstlendiğini söylemek yanlış olamayacaktır. Kişilerarası iletişim sürecinin, bireyin sahip olduğu toplumsal cinsiyet kalıpyargılı düşüncelerinden bağımsız olmaması ve bireyin kalıpyargılı beklentilerini karşılama ihtiyacı, cinsiyet temelli bir farklılaşmaya neden olarak, hem karşılaşılan iletişim kaynağının gözlemlenmesini ve onun birçok özelliğine yapılan atfı (Marsh, Cook & Hicks, 2006) hem bireyler arasında paylaşılan bilginin içeriğini ve kendini açma davranışını (Cash, Winstead & Janda, 1986) hem de bireyin karşısındaki kadın ve erkeğin nasıl davranması gerektiği hakkında onlarla iletişim kurma biçimini (Prentice & Carranza, 2002) etkilemektedir. Dolayısıyla, bireyin kişilerarası iletişim sürecinde karşısında yer alan bireyle gerçekleştirdiği ortak anlam üretiminin her iki tarafın toplumsal cinsiyet kalıpyargılı beklentilerini içerdiğini ve tarafların bu beklentilere uygun olarak, kendini açtığını ve bilgi paylaştığını söylemek mümkündür.

Fiziksel Görünüşe Dayalı Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargıları

Bireyin toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan kalıpyargılarının değerlendirilen birey üzerinden çıkarım yapılan birçok bileşene dayandığını, bu söz konusu bileşenlerin başında ise, bireyin değerlendirilebileceğine dair ilk verili bilgiyi sunan fiziksel görünüş kalıpyargılarının geldiğini söylemek mümkündür (Deaux & Lewis, 1983; Deaux & Lewis, 1984; Deaux & Kite, 1993; Freeman, 1987; Jakson & Cash, 1985; Six & Eckes, 1991). Bu bağlamda Dökmen (2012: 111) *“bireyin ilk görüldüğü anda onunla ilgili edinilen izlenimin temelini fiziksel görünüş bileşenine dayandığından bahsetmekte, bireyin fiziksel ve davranışsal özelliklerinin kendisine yönelik kalıpyargıların içeriğini ve kullanılabilirliğini etkilediğinin”* altını çizmektedir. Fiziksel görünüşün, değerlendirilen bireye yönelik toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını aktive eden en önemli bileşenlerden biri olarak kabul edilmesi¹, bireyin fiziksel görünüş özelliklerinin kişilerarası iletişim sürecinde karşılıklı anlam üretimi açısından da önemli bir değişken olarak ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen çok sayıda araştırma (Cash & Kilcullen, 1985; Cash, Rissi & Chapman, 1985; Cash & Brown, 1989; Gül-Ünlü, 2018a; Gül-Ünlü, 2019; Jackson & Cash, 1985; Jackson & Ervin, 2001; Jackson, Sullivan & Hymes, 1987; Jackson, Sullivan & Rostker, 1988; Stake & Lauer, 1987; Wallston & O’Leary, 1981), bireyin toplumsal cinsiyeti ve toplumsal cinsiyet rolüne bağlı olarak yorumlanan fiziksel görünüşünün onun kişilerarası ilişkileri üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, bireylerin fiziksel görünüşlerine bağlı olarak değerlendirilmesi sürecinde değerlendirme standartlarının yanı sıra bireyin kendisine ve diğerlerine atfettiği kalıpyargıların, değerlendiren ve değerlendirilenin cinsiyetine dayalı olarak farklılaştığının da altını çizmek gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak, Friedrickson & Roberts (1997), kadınların ve erkeklerin değerlendirdikleri kadın ve erkeklere karşı farklı değerlendirme standartlarının bulunduğunu; kadınların karşısındakini, başarısından çok, fiziksel görünüşü üzerinden değerlendirdiğini; erkeklerin ise, böyle bir önceliklendirmelerinin bulunmadığını belirtmektedir. Cikara, Eberhardt ve Fiske (2011), değerlendiricinin öncelikle kadının fiziksel görünüşüne odaklanmasının onun daha az yeterli olarak değerlendirilmesine neden olduğundan bahsetmekte, Heflick ve arkadaşları (2011) ise, erkeklerin fiziksel görünüşü üzerinden değerlendirildiği durumlarda da fiziksel görünüşün erkeğin algılanan niteliği

¹ Gerçekleştirilen çok sayıda araştırma (Deaux & Lewis, 1983; Deaux & Lewis, 1984; Deaux & Kite, 1993; Freeman, 1987; Six & Eckes, 1991), toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının fiziksel görünüş, davranış, rol davranışı ve meslek gibi temel bileşenlere dayalı olarak oluştuğunu ortaya koymaktadır. Örneğin; Six & Eckes (1991: 69), toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının sadece bireyin kişilik özelliklerinden yola çıkılarak değil, aynı zamanda fiziksel görünüş, sosyal rol ve meslek gibi bileşenlerle ilişkilendirilerek atfedildiğinin altını çizmektedir.

üzerinde belirleyici olmadığına altını çizmektedir. Diğer yandan, bireylerin beden algısı ve beden duruşlarının da toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Buna göre, değerlendirenin cinsiyetinden bağımsız olarak, bireyin hem kendi hem de diğerlerinin bedenine ilişkin algısının toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına bağlı olarak farklılaştığı, kadınların beden algısının erkeklere nazaran daha olumsuz bir içeriğe sahip olduğu aktarılmaktadır (Cash & Brown, 1989). Benzer biçimde, bu durumun bireyin vücut duruşu üzerinde de belirleyici olduğu, kadınların ve erkeklerin farklı beden duruşları benimsediği, erkeklerin daha açık ve yayılan bir beden duruşuna, kadınların ise daha kapalı ve çekingen bir vücut duruşuna sahip olduklarından bahsedilmektedir (Cashdan, 1998; De Lemus, Spears & Moya, 2012). Dolayısıyla fiziksel görünüşün, kadınların değerlendirilmesi sürecinde erkeklere nazaran daha belirleyici bir bileşen olduğunu, kadının fiziksel görünüşü üzerinden daha kolay nesneleştirildiğini ve bu durumun kadının fiziksel görünüşüne ilişkin içsel ve dışsal değerlendirmeleri olumsuz etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Amaç ve Yöntem

Araştırma, kişilerarası iletişim sürecindeki ilk karşılaşma anında iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargı içeriklerinin neler olduğunun tanımlanması ve bu kalıpyargıların kaynağın toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacını taşımaktadır. Bununla birlikte, söz konusu kalıpyargılara ilişkin duygu durumlarının neler olduğunun ortaya koyulması da çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, çalışmada cevaplanması hedeflenen ana araştırma sorusu aşağıdaki gibidir:

AS. Kişilerarası iletişim sürecinde kaynağın fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılar kaynağın toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılaşmakta mıdır? Bu kalıpyargılara yönelik duygu durumları nelerdir? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

Bununla birlikte, iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin değişkenlerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda yer alan ana araştırma sorusunun detaylandırılması ve sınırlandırılması gerekli görülmüştür. Bu çerçevede, kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüş özelliklerine ilişkin kalıpyargıların belirlenebilmesi amacıyla cevaplandırılması hedeflenen alt araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

AS1. Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının boyuna (uzunluk/kısalık) ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumları nasıldır? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS2. Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının kilosuna (kiloluluk/zayıflık) ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumları nasıldır? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS3. Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının yaşına (yaşlı/genç) ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumları nasıldır? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS4. Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının ten rengine (esmer/sarışın) ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumları nasıldır? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS5. Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının saçına (uzunluk/kısalık) ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumları nasıldır? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS6. Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının dövme ve/veya piercingli olmasına ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumları nasıldır? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

AS7. Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının güzellik ve çirkinliğine ilişkin kalıpyargılar nelerdir? Bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumları nasıldır? Kalıpyargılar, değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık göstermekte midir?

Yukarıda yer alan araştırma sorularını cevaplandırabilmek amacıyla gerçekleştirilen çalışma, soru formuna dayanan betimsel nitelikteki bir alan araştırmasıdır. Uygulanan soru formunda, katılımcılara tamamlama yöntemiyle verili ifadeleri eşleştirmelerinin istendiği bir projektif test uygulanmıştır. Projektif test yönteminde; deneğe belirsiz uyarıcılar verilerek, deneğin bunlara yönelik tepkide bulunması istenmektedir. Testin amacı deneğe açıkça bildirilmediğinden, verilen yanıtların deneğin bilinçdışı istek ve duygularını, dış dünyayı algılama biçimini yansıtacağı varsayımı kabul edilmektedir (Akkoyun, 1983: 399). Bu çerçevede uygulanan projektif test ise, bir tamamlama testi olarak ifade edilebilir. Tamamlama yönteminde, deneğe yarım bırakılmış bir uyarıcı verilerek, deneğin bunu uygun gördüğü şekilde tamamlaması istenmektedir (Akkoyun, 1983: 403). Hazırlanan soru formunun katılımcılara sunulmasından önce, form içerisinde yer alacak uyarıcı ve sıfatların belirlenebilmesi için bir pilot saha çalışmasının gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Böylelikle soru formunda yer alacak uyarıcı ve sıfat listelerinin katılımcılar tarafından belirlenebilmesi ve bu sıfatların toplumsal yapıya ait değerleri yansıtacak içeriğe sahip olduğu bir veri toplama aracının geliştirilebilmesi hedeflenmiştir.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Hazırlanan pilot araştırma formu içerisinde, demografik özelliklere ilişkin soruların (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni hal) yanı sıra, katılımcıların kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel özelliklerine dair eşleştirme yapabilecekleri bir sıfat ve uyarıcı listesi de sunulmuştur. Katılımcılara iletişim kaynağının fiziksel özelliklerine ilişkin sunulan uyarıcı listesinde yer alan değişkenleri şöyle sıralamak mümkündür; iletişim kaynağının boyu (uzunluk/kısalık), iletişim kaynağının kilosu (kiloluluk-şişmanlık/zayıflık), iletişim kaynağının yaşı (yaşlılık/gençlik), iletişim kaynağının ten rengi (esmer/sarışın), iletişim kaynağının saçı (uzunluk/kısalık), iletişim kaynağının dövme ve/veya piercingli oluşu, iletişim kaynağının güzelliği/çirkinliği. Uyarıcı listesine ek olarak, eşleştirme yapılabilmesi amacıyla 32 maddeli sıralandırılmış bir sıfat listesi de hazırlanmıştır. Sıfat listesinde yer alan ifadelerin seçiminde ise, daha önce benzer biçimde sıfat listesinin kullanıldığı kişilik testi çalışmaları (Matthews, Jones & Chamberlain, 1990; Somer, 1998) ve kalıpyargı araştırmalarından (Best vd., 1977; Eagly & Kite, 1987; Gilbert, 1951; Karlins, Coffman & Walters, 1969; Katz & Braly, 1933; Madon vd., 2001; Williams, Satterwhite & Best, 1999) yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında hazırlanan bu yeni sıfat listesi, incelenen önceki çalışmalarda yer alan sıfatlardan araştırmanın amacına uygun görülenlerin dahil edilmesi, uygun görülmeyenlerin dışarıda bırakılması ya da yeniden düzenlenmesi ile son halini almıştır.

Buna ek olarak, araştırma, kişilerarası iletişim sürecinde iletişim kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı fiziksel görünüş kalıpyargılarını belirlemenin yanı sıra söz konusu kalıpyargılara ilişkin duygu durumlarını da ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, pilot araştırma formunda yer verilen sıfat listesinin olumlu, olumsuz ve nötr duyguları içerecek bir biçimde hazırlanmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca *kadın ve erkeğe ilişkin özelliklerin, birbirlerine göre karşı cinsi ifade etmeleri dolayısıyla, genellikle, karşı cinsin sahip olduğu özelliklerin zıddı özelliklerle tamamlandıkları* (Dökmen, 2012: 104) göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu sıfat listesinin de benzer biçimde karşıtlıkları barındıracak şekilde hazırlanmasının katılımcının kadın ve erkek iletişim kaynağına ilişkin kalıpyargı tercihlerindeki zıtlıkların belirlenmesini de kolaylaştıracağı düşünülmüştür. Nötr sıfatlar ise, katılımcıların gerçekleştirdikleri eşleşmelere bağlı olarak, aldıkları olumlu ya da olumsuz anlamlar üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Böylelikle, son hali verilerek, pilot araştırma formunda kullanılan 32 maddeli sıralandırılmış sıfat listesi şöyle olmuştur: çekici (+), kibar (+), iddialı (+), dışa dönük (+), samimi (+), edepli (+), namuslu (+), akıllı (+), eğlenceli (+), normal (+), mütevazı (+), dirençli (+), mantıklı (+), itici (-), kaba (-), çekingen

(-), içe dönük (-), içten pazarlıklı (-), müstehcen (-), baştan çıkarıcı (-), saf (-), sıkıcı (-), anormal (-), gösterişi seven (-), narin (-), kendini beğenmiş (-), kendine güvensiz (-), duygusal (-), kadınsı (n), erkeksi (n), modern (n), geleneksel (n).

Bununla birlikte, *katılımcıların bireysel farklılıklarına ve bilişsel repertuar çeşitliliğine* (Harlak, 2000: 126) ulaşabilmek amacıyla, 32 sıfattan oluşan listeye bir de açık uçlu sıfat kutucuğu eklenmiş, böylelikle katılımcıların kendilerine sunulan sıfat listesinin dışında sıfatı/sıfatları ekleme olanağına da sahip olabilmeleri amaçlanmıştır. Dolayısıyla pilot araştırma formu içerisinde katılımcılardan kendilerine sunulan uyarıcıları 33 maddeli bir sıfat listesi içerisinde seçim yaparak uyarıcıları eşleştirmeleri istenmiştir. Ayrıca *katılımcıların her bir uyarıcıya ilişkin sahip olduğu kalıpyargı içeriğinin ve yoğunluğunun aynı olmayacağı* (Devine & Elliot, 1995: 1139) gözetilerek, katılımcılara uyarıcıyı eşleştirmelerinin istendiği sıfat sayısı ile ilgili bir kısıt koyulmamış, her bir uyarıcı için istedikleri sayıda sıfat eşleşmesi yapabilecekleri belirtilmiştir. Son olarak, pilot araştırma formu içerisinde yer verilen uyarıcı ifadelerinden bazılarının (güzellik/çirkinlik/yakışıklılık/çekicilik/iticilik), her bir katılımcı için göreceli olduğu düşünülerek, yönergede katılımcılardan bu uyarıcı maddeleri başat bir güzellik/çirkinlik/yakışıklılık vb. anlayışı üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Böylelikle son halini alan pilot araştırma soru formu, ilk olarak 15 katılımcıya uygulanarak test edilmiş ve söz konusu katılımcı yanıtları üzerinden gözden geçirilerek düzenlenen form², sonrasında 173 katılımcıya uygulanmıştır. Katılımcıların yanıtladıkları soru formları incelendikten sonra, 14 soru formunun hatalı cevaplandırıldığı görülerek analiz dışında bırakılmasına karar verilmiş ve 159 soru formuna verilen yanıtların frekansları alınmıştır. Buna göre pilot araştırmada yer alan katılımcıların %50,3'ü (80 kişi) kadın, %49,7'si (79 kişi) erkek; %17'si (27 kişi) 18-24, %34'ü (54 kişi) 25-34, %35,4'ü (56 kişi) 35-44, %11,5'i (18 kişi) 45-54, %2'si (3 kişi) 55-64 yaş aralığında, %50,3'ü (80 kişi) evli, %49,7'si (79 kişi) bekar, %37,7'si (60 kişi) ilköğretim ve lise, %44,6'sı (71 kişi) ön lisans ve lisans, %16,3'ü (26 kişi) yüksek lisans ve doktora programı mezunudur.

Kadın iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin en yüksek frekansı alan kalıpyargılar sırasıyla şöyledir: uzun boylu kadın için çekici, iddialı, normal; kısa boylu kadın için normal, samimi, kibar; kilolu-şişman kadın için itici, kendine güvensiz, çekingen; zayıf kadın için narin, çekici, kibar; yaşlı kadın için geleneksel, samimi, duygusal; genç kadın için eğlenceli, çekici, iddialı; sarışın kadın için iddialı, çekici, normal; esmer kadın için çekici,

² Bu aşamada pilot soru formu üzerinde gerçekleştirilen düzenleme, 31 maddeden (20 sıfat ve 1 boş sıfat kutucuğu) oluşan sıfat listesine 2 sıfatın (mütevazi (+) ve gösterişi seven (-)) daha eklenmesi şeklinde olmuştur. Eklenen bu sıfatlar yine zıtlık içerecek biçimde düzenlenmiş ve eklenmiştir. Böylelikle sıralandırılmış 33 maddeli sıfat listesine son hali verilmiştir.

normal, kadınsı; uzun saçlı kadın için kadınsı, çekici, normal; kısa saçlı kadın için erkeksi, normal, modern; dövme kadın için iddialı, itici, modern; piercingli kadın için itici, iddialı, anormal; güzel kadın için çekici, kendini beğenmiş, kadınsı; çirkin kadın için itici, kendine güvensiz, normal. Erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin en yüksek frekansı alan kalıpyargılar ise sırasıyla şöyledir: uzun boylu erkek için çekici, kendini beğenmiş, normal; kısa boylu erkek için normal, itici, kendine güvensiz; kilolu-şişman erkek için itici, kendine güvensiz, normal; zayıf erkek için normal, itici, çekici; yaşlı erkek için normal, geleneksel, mantıklı; genç erkek için normal, eğlenceli, iddialı; sarışın erkek için normal, itici, çekici; esmer erkek için çekici, normal, erkeksi; uzun saçlı erkek için itici, modern, normal; kısa saçlı erkek için normal, çekici, erkeksi; dövme erkek için itici, normal, iddialı; piercingli erkek için itici, anormal, iddialı; yakışıklı erkek için çekici, kendini beğenmiş, normal; çirkin erkek için kendine güvensiz, itici, içe dönük.

Evren ve Örneklem

Kişilerarası iletişim sürecinde iletişim kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı fiziksel görünüş kalıpyargılarının ortaya koyulabilmesi ve bu kalıpyargıların bir Türkiye perspektifi sunabilmesi amacıyla, çalışmanın evreni Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak belirlenmiştir. Bu evren içerisinde ise, 18 yaş ve üzerindeki bireyler arasından evreni temsil edebilecek düzeyde bir katılımcı sayısına ulaşılması hedeflenmiştir. Söz konusu katılımcı sayısına ise, basit tesadüfi örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme yönteminin *ele alınan problemle ilgili bilgilerin evrene göre homojen olduğu durumlarda* (İslamoğlu, 2003: 47) tercih edildiği görülmektedir. İletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının ortaya koyulmasının amaçlandığı bu çalışmada da her bir birey üzerinden ulaşılabilecek kalıpyargı içeriklerinin homojen olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü aynı toplumsal yapı içerisinde yer alan her bir birey o topluma özgü kalıpyargıları öğrenmekte ve kişilerarası ilişkilerini şekillendirirken de bu kalıpyargıları kullanmaktadır. Dolayısıyla, çalışma kapsamında basit tesadüfi örnekleme yönteminden yararlanılmasının çalışmanın ulaşılmak istenen amacına da uygun olduğu düşünülmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin üç büyük ili (İstanbul, Ankara, İzmir) üzerinden 506 katılımcıya ulaşılmıştır. Ulaşılan bu katılımcı sayısı ülkenin nüfusu göz önünde bulundurulduğunda³, örneklemin temsiliyet kabiliyetinin %95 güvenirlilik düzeyinde 4,36'lık, %98 güvenirlilik düzeyinde ise %5,17'lik bir hata payına denk geldiğini söylemek mümkündür.

³ 2018 yılı TÜİK verilerine göre, Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 83 milyon civarındadır (www.tuik.com, 2020).

Soru Formunun Hazırlanması, Uygulanması ve Verilerin Değerlendirilmesi

Gerçekleştirilen pilot araştırma aracılığıyla ulaşılan bulgulardan yola çıkılarak hazırlanan soru formu içerisinde öncelikle katılımcıların demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni hal, ikamet edilen il) belirlemeye ilişkin sorulara yer verilmiştir. Kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargıların belirlenebilmesi için ise, pilot araştırmada kullanılan uyarıcı ifadeleri ve her bir uyarıcı ifadesi için en yüksek frekansı alan sıfat soru formuna dahil edilmiştir. Böylelikle, katılımcıların soru formunda kendilerine sadece araştırmacı tarafından sunulan uyarıcı ve sıfatları eşleştirmek durumunda bırakılmaması hedeflenmiştir. Diğer yandan, katılımcıya eşleştirme yapması için, her uyarıcıya yönelik ayrı olarak sunulan, en yüksek frekansa sahip ilk üç sıfat listesi aracılığıyla da katılımcının söz konusu sıfat seçenekleri arasında sıralandırılmış bir tercihte (1: çok katılıyorum, 2: katılıyorum, 3: az katılıyorum) bulunabilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca katılımcılara katılmadıkları ifadeleri tercih etmelerine gerek olmadığı da aktarılmıştır. Tüm bunlara ek olarak, soru formunun cevaplandırılması sürecinde, projektif testlerdeki tamamlama yöntemine uygun olarak, katılımcılara çalışmanın temel amacı hakkında açıkça bilgi verilmemiş ve verdikleri yanıtların bir doğrusunun ya da yanlışının olmadığı ifade edilmiştir. Son halini alan soru formu, öncelikle çevrimiçi olarak 50 katılımcıya uygulanmış ve herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır. Bu bakımdan, soru formu, çevrimiçi olarak, Türkiye'nin ilk üç büyük ilinde (İstanbul, Ankara, İzmir), 02.10.2017-17.11.2017 tarihleri arasında uygulanmış ve toplamda 506 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılardan toplanan, kontrol edilip, kodlanarak bilgisayar ortamına aktarılan verilerin değerlendirilmesinde ise, SPSS 22.0 programı kullanılmış, frekans ve bağımsız örneklem t-testi tabloları yine aynı program aracılığıyla elde edilmiştir.

Bulgular

Çalışma kapsamında, öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Sonrasında ise, iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne bağlı toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına ve söz konusu kalıpyargılarla değerlendirenin cinsiyeti arasındaki ilişkiye dair ulaşılan bulgular aktarılmaktadır.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamında ulaşılan 506 katılımcının %50,2'si (254 kişi) kadın, %49,8'i erkek; %17,8'i (90 kişi) 18-24, %2,1'i (132 kişi) 25-34, %23,7'si (120 kişi) 35-44, %18,6'sı (94 kişi) 45-54, %13,8'i (70 kişi) 55-64 yaş aralığında; %50,6'sı (256 kişi) evli, %49,4'ü (250 kişi) bekar; %10,9'u (55 kişi) ilkokul, %17'si (86 kişi) ortaokul, %43,1'i (218 kişi) lise,

%6,7'si (34 kişi) ön lisans, %21,1'i (107 kişi) üniversite, %1'i (5 kişi) yüksek lisans, %0,2'si (1 kişi) doktora programı mezunudur. Ayrıca katılımcıların %60,3'ü (305 kişi) İstanbul'da, %20'si (101 kişi) İzmir'de, %19,8'i (100 kişi) Ankara'da ikamet etmektedir.

Kadın ve Erkek İletişim Kaynağının Fiziksel Görünüşüne İlişkin Kalıpyargılar

Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin bulguların kalıpyargıları karşılaştırmalı olarak gösteren frekans tablosu aşağıda yer almaktadır:

Uzun boylu bir kadın			Uzun boylu bir erkek				
Çekici (+)	İddialı (+)	Normal (+)	Çekici (+)	Kendini beğenmiş (-)	İddialı (+)		
1	%39,9 (202 kişi)	%25,9 (131 kişi)	%34,2 (138 kişi)	1	%35,8 (181 kişi)	%30 (152 kişi)	%34,2 (173 kişi)
2	%37,4 (189 kişi)	%45,1 (228 kişi)	%17,6 (89 kişi)	2	%40,7 (206 kişi)	%29,8 (151 kişi)	%29,4 (149 kişi)
3	%22,7 (115 kişi)	%29,1 (147 kişi)	%48,2 (244 kişi)	3	%23,5 (119 kişi)	%40,1 (203 kişi)	%36,4 (184 kişi)
Kısa boylu bir kadın			Kısa boylu bir erkek				
Normal (+)	Samimi (+)	Kibar (+)	Normal (+)	İtici (-)	Kendine güvensiz (-)		
1	%49 (248 kişi)	%37,9 (192 kişi)	%13 (66 kişi)	1	%54 (273 kişi)	%25,9 (130 kişi)	%20,6 (103 kişi)
2	%23,7 (120 kişi)	%38,1 (193 kişi)	%38,1 (193 kişi)	2	%23,3 (118 kişi)	%30 (152 kişi)	%46,4 (235 kişi)
3	%27,3 (138 kişi)	%23,9 (121 kişi)	%48,8 (247 kişi)	3	%22,7 (115 kişi)	%44,1 (223 kişi)	%33 (167 kişi)
Kilolu-şişman bir kadın			Kilolu-şişman bir erkek				
İtici (-)	Kendine güvensiz (-)	Çekingen (+)	İtici (-)	Kendine güvensiz (-)	Normal (+)		
1	%21,5 (109 kişi)	%53 (268 kişi)	%25,5 (129 kişi)	1	%30 (152 kişi)	%44,1 (223 kişi)	%25,9 (131 kişi)
2	%30 (152 kişi)	%32,6 (165 kişi)	%37,4 (189 kişi)	2	%37 (187 kişi)	%39,3 (199 kişi)	%23,7 (120 kişi)
3	%48,4 (245 kişi)	%14,4 (73 kişi)	%37,2 (188 kişi)	3	%33 (167 kişi)	%16,6 (84 kişi)	%50,4 (255 kişi)
Zayıf bir kadın			Zayıf bir erkek				
Narin (-)	Çekici (-)	Duygusal (-)	Normal (+)	İtici (-)	Çekici (-)		
1	%49,2 (249 kişi)	%37 (187 kişi)	%13,8 (70 kişi)	1	%61,1 (309 kişi)	%22,3 (113 kişi)	%16,6 (84 kişi)
2	%33,2 (168 kişi)	%35,8 (181 kişi)	%31 (157 kişi)	2	%27,5 (139 kişi)	%26,7 (135 kişi)	%45,8 (232 kişi)
3	%17,6 (89 kişi)	%27,3 (138 kişi)	%55,1 (279 kişi)	3	%11,5 (58 kişi)	%51 (258 kişi)	%37,5 (190 kişi)
Yaşlı bir kadın			Yaşlı bir erkek				
Geleneksel (Nötr)	Samimi (+)	Duygusal (-)	Normal (+)	Geleneksel (Nötr)	Mantıklı (+)		
1	%40,3 (204 kişi)	%42,3 (214 kişi)	%17,4 (88 kişi)	1	%42,9 (217 kişi)	%37,4 (189 kişi)	%19,8 (100 kişi)

	%29,6 (150 kişi)	%33,8 (171 kişi)	%36,6 (185 kişi)	2	%28,7 (145 kişi)	%37,9 (192 kişi)	%33,4 (169 kişi)	
2	%30 (152 kişi)	%23,9 (121 kişi)	%46 (233 kişi)	3	%28,5 (144 kişi)	%24,7 (125 kişi)	%46,8 (237 kişi)	
Genç bir kadın				Genç bir erkek				
	Eğlenceli (+)	Çekici (+)	İddialı (+)		Normal (+)	Eğlenceli (+)	İddialı (+)	
	%47 (238 kişi)	%38,3 (194 kişi)	%14,4 (73 kişi)	1	%48,2 (244 kişi)	%38,9 (197 kişi)	%12,8 (65 kişi)	
1	%30,4 (154 kişi)	%39,1 (198 kişi)	%30,2 (153 kişi)	2	%24,1 (122 kişi)	%41,9 (212 kişi)	%34 (172 kişi)	
2	%22,5 (114 kişi)	%22,5 (114 kişi)	%55,2 (280 kişi)	3	%27,7 (140 kişi)	%19,2 (97 kişi)	%53,2 (269 kişi)	
3	Sarışın bir kadın				Sarışın bir erkek			
	İddialı (+)	Çekici (+)	Normal (+)		Normal (+)	İtici (-)	Çekici (+)	
	%33,2 (168 kişi)	%42,5 (215 kişi)	%24,3 (123 kişi)	1	%52,4 (265 kişi)	%21,9 (111 kişi)	%25,5 (129 kişi)	
1	%44,1 (223 kişi)	%35,4 (179 kişi)	%20,6 (104 kişi)	2	%36,8 (186 kişi)	%24,3 (123 kişi)	%38,7 (196 kişi)	
2	%22,7 (115 kişi)	%22,1 (112 kişi)	%55,1 (279 kişi)	3	%10,7 (54 kişi)	%53,6 (271 kişi)	%35,6 (180 kişi)	
3	Esmer bir kadın				Esmer bir erkek			
	Çekici (+)	Normal (+)	Kadınsı (Nötr)		Çekici (+)	Normal (+)	Erkeksi (Nötr)	
	%29,4 (149 kişi)	%47,8 (242 kişi)	%22,7 (115 kişi)	1	%33,6 (170 kişi)	%46,2 (234 kişi)	%20,2 (102 kişi)	
1	%40,7 (206 kişi)	%23,1 (117 kişi)	%36,2 (183 kişi)	2	%35,8 (181 kişi)	%21,9 (111 kişi)	%42,3 (214 kişi)	
2	%29,8 (151 kişi)	%29,1 (147 kişi)	%41,4 (208 kişi)	3	%30,6 (155 kişi)	%31,8 (161 kişi)	%37,5 (190 kişi)	
3	Uzun saçlı bir kadın				Uzun saçlı bir erkek			
	Kadınsı (Nötr)	Çekici (+)	Normal (+)		İtici (-)	Modern (Nötr)	Normal (+)	
	%37,5 (190 kişi)	%35,4 (179 kişi)	%27,1 (137 kişi)	1	%25,7 (130 kişi)	%44,9 (227 kişi)	%29,4 (149 kişi)	
1	%41,7 (211 kişi)	%35,6 (180 kişi)	%22,7 (115 kişi)	2	%18,8 (95 kişi)	%37,9 (192 kişi)	%43,3 (219 kişi)	
2	%20,8 (105 kişi)	%29,1 (147 kişi)	%50,2 (254 kişi)	3	%55,5 (281 kişi)	%17,2 (87 kişi)	%27,3 (138 kişi)	
3	Kısa saçlı bir kadın				Kısa saçlı bir erkek			
	Erkeksi (Nötr)	Normal (+)	Modern (Nötr)		Normal (+)	Çekici (+)	Erkeksi (Nötr)	
	%31,8 (161 kişi)	%44,3 (224 kişi)	%23,9 (121 kişi)	1	%48,2 (244 kişi)	%32,8 (166 kişi)	%19 (96 kişi)	
1	%34,6 (175 kişi)	%24,1 (122 kişi)	%41,3 (209 kişi)	2	%23,9 (121 kişi)	%31,4 (159 kişi)	%44,7 (226 kişi)	
2	%33,6 (170 kişi)	%31,6 (160 kişi)	%34,8 (176 kişi)	3	%27,9 (141 kişi)	%35,8 (181 kişi)	%36,4 (184 kişi)	
3	Dövmeli bir kadın				Dövmeli bir erkek			
	İddialı (+)	İtici (-)	Modern (Nötr)		İtici (-)	Normal (+)	İddialı (+)	
	%37,9 (192 kişi)	%32 (162 kişi)	%30 (152 kişi)	1	%25,9 (131 kişi)	%43,5 (220 kişi)	%30,6 (155 kişi)	
1	%44,9 (227 kişi)	%20 (101 kişi)	%35,2 (178 kişi)	2	%23,9 (121 kişi)	%32,2 (163 kişi)	%43,9 (222 kişi)	

	%17,2 (87 kişi)	%48 (243 kişi)	%34,8 (176 kişi)	3	%50,2 (254 kişi)	%24,3 (123 kişi)	%25,5 (129 kişi)
	Piercingli bir kadın				Piercingli bir erkek		
	İtici (-)	İddialı (+)	Anormal (-)		İtici (-)	Anormal (-)	İddialı (+)
1	%34 (172 kişi)	%39,7 (201 kişi)	%26,1 (132 kişi)	1	%30,4 (154 kişi)	%43,9 (222 kişi)	%25,5 (129 kişi)
2	%37,2 (188 kişi)	%22,5 (114 kişi)	%40,7 (206 kişi)	2	%45,1 (228 kişi)	%36,8 (186 kişi)	%18 (91 kişi)
3	%28,9 (146 kişi)	%37,7 (191 kişi)	%33,2 (168 kişi)	3	%24,3 (123 kişi)	%19,2 (97 kişi)	%56,3 (285 kişi)
	Güzel bir kadın				Yakışıklı bir erkek		
	Çekici (+)	Kendini beğenmiş (-)	Kadınsı (Nötr)		Çekici (+)	Kendini beğenmiş (-)	Normal (+)
1	%49,2 (249 kişi)	%27,3 (138 kişi)	%23,5 (119 kişi)	1	%45,1 (228 kişi)	%25,9 (131 kişi)	%29,1 (147 kişi)
2	%33 (167 kişi)	%26,3 (133 kişi)	%40,7 (206 kişi)	2	%33,4 (169 kişi)	%33,2 (168 kişi)	%33,4 (169 kişi)
3	%17,8 (90 kişi)	%46,4 (235 kişi)	%35,8 (181 kişi)	3	%21,5 (109 kişi)	%40,9 (207 kişi)	%37,5 (190 kişi)
	Çirkin bir kadın				Çirkin bir erkek		
	İtici (-)	Kendine güvensiz (-)	Normal (+)		Kendine güvensiz (-)	İtici (-)	İçe dönük (-)
1	%28,3 (143 kişi)	%47,4 (240 kişi)	%24,7 (125 kişi)	1	%43,5 (220 kişi)	%29,6 (150 kişi)	%26,9 (136 kişi)
2	%36,2 (183 kişi)	%38,9 (197 kişi)	%24,7 (125 kişi)	2	%36,4 (184 kişi)	%24,7 (125 kişi)	%38,9 (197 kişi)
3	%35,6 (180 kişi)	%13,6 (69 kişi)	%50,6 (256 kişi)	3	%20,2 (102 kişi)	%45,7 (231 kişi)	%34,2 (173 kişi)

Tablo 1: Kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüş kalıpyargıları tablosu.

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde, kadın iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargıların sırasıyla şöyle olduğu görülmektedir: uzun boylu kadın için çekici, iddialı, normal; kısa boylu kadın için normal, samimi, kibar; kilolu-şişman kadın için kendine güvensiz, çekingen, itici; zayıf kadın için narin, çekici, duygusal; yaşlı kadın için samimi, duygusal; genç kadın için eğlenceli, çekici, iddialı; sarışın kadın için çekici, iddialı, normal; esmer kadın için normal, çekici, kadınsı; uzun saçlı kadın için kadınsı, normal; kısa saçlı kadın için normal, modern; dövme kadın için iddialı, itici; piercingli kadın için iddialı, anormal; güzel kadın için çekici, kadınsı, kendini beğenmiş; çirkin kadın için kendine güvensiz, normal.

Erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargılar ise sırasıyla şöyledir: uzun boylu erkek için çekici, kendini beğenmiş; kısa boylu erkek için normal, kendine güvensiz, itici; kilolu-şişman erkek için kendine güvensiz, normal; zayıf erkek için normal, çekici, itici; yaşlı erkek için normal, geleneksel, mantıklı; genç erkek için normal, eğlenceli, iddialı; sarışın erkek için normal, çekici, itici; esmer erkek için normal, erkeksi;

uzun saçlı erkek için modern, normal, itici; kısa saçlı erkek için normal, erkeksi; dövme li erkek için normal, iddialı, itici; piercingli erkek için anormal, itici, iddialı; yakışıklı erkek için çekici, normal, kendini beğenmiş; çirkin erkek için kendine güvensiz, içe dönük, itici.

Bu bakımdan değerlendirildiğinde, kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargıların değerlendirilen bireyin toplumsal cinsiyetine bağlı olarak farklılaştığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, ulaşılan bulgular arasında en yüksek frekansı alan bazı uyarıcı ve sıfat eşleşmelerinin cinsiyet fark etmeksizin aynı olduğu görülmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir: uzun boylu bir kadın ve erkek ifadesi için çekici, kısa boylu bir kadın ve erkek ifadesi için normal, kilolu-şişman bir kadın ve erkek ifadesi için kendine güvensiz, esmer bir kadın ve erkek ifadesi için normal, kısa saçlı bir kadın ve erkek ifadesi için normal, güzel bir kadın ve yakışıklı bir erkek ifadesi için çekici, çirkin bir kadın ve erkek ifadesi için kendine güvensiz. Söz konusu durumu, belirli uyarıcılara yönelik kalıpyargıların cinsiyet fark etmeksizin aynılaşması biçiminde açıklamak yanlış olmayacaktır. Ek olarak, bahsi geçen uyarıcılara ilişkin sonraki kalıpyargıların da yine değerlendirilen toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılaştığını söylemek mümkündür.

İletişim Kaynağının Fiziksel Görünüşüne İlişkin Kalıpyargıların Değerlendirenin Toplumsal Cinsiyetiyle İlişkisi

İletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargılar ile değerlendirenin cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilebilmesi amacıyla bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Buna göre, fiziksel özelliklere ilişkin ifadeler ve değerlendirenin toplumsal cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki tespit edilen ifadeler aşağıdaki gibidir:

	Cinsiyet	N	Ortalama	St. Sapma	t	P
Esmer bir kadınla karşılaştığımda onun çekici olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	2,07	0,774	2,083	0,038
	Erkek	252	1,93	0,762	2,083	0,038
Esmer bir kadınla karşılaştığımda onun normal olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	1,68	0,805	-3,708	0,000
	Erkek	252	1,67	0,887	-3,707	0,000
Esmer bir kadınla karşılaştığımda onun kadınsı olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	2,25	0,765	1,984	0,048
	Erkek	252	2,12	0,788	1,984	0,048
Güzel bir kadınla karşılaştığımda onun çekici olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	1,76	0,792	2,101	0,036
	Erkek	252	1,62	0,713	2,102	0,036

Uzun boylu bir erkekle karşılaştığımda onun çekici olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	1,80	0,753	-2,452	0,015
	Erkek	252	1,96	0,762	-2,451	0,015
Uzun boylu bir erkekle karşılaştığımda onun normal olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	2,11	0,836	2,389	0,017
	Erkek	252	1,93	0,837	2,389	0,017
Kilolu-şişman bir erkekle karşılaştığımda onun kendine güvensiz olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	1,79	0,722	2,051	0,014
	Erkek	252	1,66	0,732	2,051	0,014
Yaşlı bir erkekle karşılaştığımda onun mantıklı olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	2,35	0,733	2,462	0,006
	Erkek	252	2,19	0,799	2,461	0,006
Esmer bir erkekle karşılaştığımda onun erkeksi olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	2,26	0,742	2,760	0,006
	Erkek	252	2,08	0,729	2,760	0,006
Piercingli bir erkekle karşılaştığımda onun itici olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	1,85	0,767	-2,840	0,005
	Erkek	251	2,03	0,698	-2,841	0,005
Piercingli bir erkekle karşılaştığımda onun anormal olduğunu düşünürüm.	Kadın	254	1,83	0,734	2,230	0,026
	Erkek	251	1,68	0,772	2,230	0,026

Tablo 2: İletişim kaynağının fiziksel özelliklerine ilişkin kalıpyargıların değerlendirenin toplumsal cinsiyetiyle ilişkisi.

Yukarıda yer verilen tablo incelendiğinde, katılımcılara kadın ve erkek iletişim kaynağının fiziksel özelliklerine ilişkin ifadelerle değerlendirenin cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre, kadınların esmer bir kadınla karşılaştıklarında onun çekici olduğunu, kadınların esmer bir kadınla karşılaştıklarında onun normal olduğunu, kadınların esmer bir kadınla karşılaştığında onun kadınsı olduğunu, kadınların güzel bir kadınla karşılaştıklarında onun çekici olduğunu, erkeklerin uzun boylu bir erkekle karşılaştığında onun çekici olduğunu, kadınların uzun boylu bir erkekle karşılaştığında onun normal olduğunu, kadınların kilolu-şişman bir erkekle karşılaştığında onun kendine güvensiz olduğunu, kadınların yaşlı bir erkekle karşılaştığında onun mantıklı olduğunu, kadınların esmer bir erkekle karşılaştığında onun erkeksi olduğunu, erkeklerin piercingli bir erkekle karşılaştığında onun itici olduğunu, kadınların piercingli bir erkekle karşılaştığında onun anormal olduğunu daha yüksek bir oranda düşündükleri bulgulanmıştır.

Sonuç

Kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişim kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan fiziksel görünüş kalıpyargılarının belirlenmesi amacı doğrultusunda

gerçekleştirilen bu çalışmada, soru formuna dayalı bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu araştırma bulguları incelendiğinde, kadın ve erkek iletişim kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine dayanan fiziksel görünüş kalıpyargı içeriklerinin ve bu kalıpyargılara ilişkin duygu durumlarının farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Buna göre, kadın iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin en yüksek frekansa sahip kalıpyargılar ve duygu durumları şöyle sıralanabilir: uzun boylu kadın için çekici (+), kısa boylu kadın için normal (+), kilolu-şişman kadın için kendine güvensiz (-), zayıf kadın için narin (-), yaşlı kadın için samimi (+), genç kadın için eğlenceli (+), sarışın kadın için çekici (+), esmer kadın için normal (+), uzun saçlı kadın için kadınsı (n), kısa saçlı kadın için normal (+), dövme kadını için iddialı (+), piercingli kadın için iddialı (+), güzel kadın için çekici (+), çirkin kadın için kendine güvensiz (-). Erkek iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin en yüksek frekansa sahip kalıpyargılar ve duygu durumlarını ise şöyle sıralamak mümkündür: uzun boylu kadın için çekici (+), kısa boylu erkek için normal (+), kilolu-şişman erkek için kendine güvensiz (-), zayıf erkek için normal (+), yaşlı erkek için normal (+), genç erkek için normal (+), sarışın erkek için normal (+), esmer erkek için normal (+), uzun saçlı erkek için modern (n), kısa saçlı erkek için normal (+), dövme erkek için normal (+), piercingli erkek için anormal (-), yakışıklı erkek için çekici (+), çirkin erkek için kendine güvensiz (-).

Diğer yandan, ulaşılan bulgular arasında en yüksek frekansı alan bazı uyarıcı ve sıfat eşleşmelerinin cinsiyet fark etmeksizin aynı olduğu görülmüştür. Bu durumu, belirli uyarıcılara yönelik kalıpyargıların cinsiyet fark etmeksizin aynılaştırılması biçiminde açıklamak olanaklıdır. Çünkü bazı uyarıcılara (örneğin; çirkin bir kadın ve erkek ya da kilolu-şişman bir kadın ya da erkek gibi.) ilişkin kalıpyargıların, *cinsiyete bağlı olarak farklılaşamayacak derecede kesin toplumsal içerikleri bulunmaktadır* (Gül-Ünlü, 2019: 258). Dolayısıyla söz konusu kalıpyargıların bireyin toplumsal cinsiyet kimliğinin yanı sıra farklı toplumsal içeriklere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca en yüksek frekansı aynı olan uyarıcılara ilişkin sonraki kalıpyargıların da (örneğin; kısa boylu bir kadın ve erkek için en yüksek frekansa sahip sıfat normal olurken, kısa boylu kadın için tercih edilen sonraki sıfatlar sırasıyla samimi, kibar; kısa boylu erkek için tercih edilen sonraki sıfatlar ise sırasıyla kendine güvensiz ve itici olmuştur) yine değerlendirilenin toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılaştığını eklemek gerekmektedir. Bu nedenle, uyarıcıya ilişkin en yüksek frekansa sahip ilk ifadeler farklılık gösterse dahi, sonrasındaki eşleşmelerin yine toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak değişiklik gösterdiği ifade edilebilir.

Bununla birlikte, iletişim kaynağının fiziksel görünüşüne ilişkin kalıpyargıların değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterdiği de çalışmanın ulaşılan bulguları

arasındadır. Örnek vermek gerekirse, kadınların esmer bir kadınla karşılaştıklarında onun çekici olduğunu ya da erkeklerin piercingli bir erkekle karşılaştığında onun itici olduğunu daha yüksek bir oranda düşündüklerinden bahsetmek mümkündür. Bu bakımdan, bireyin fiziksel görünüşüne dayanan toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının değerlendirenin cinsiyetine bağlı olarak da farklılık gösterebileceğini ve çalışma bulgularının konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen önceki araştırmalarla (Cikara, Eberhardt & Fiske, 2011; Friedrickson & Roberts, 1997) da tutarlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak, kişilerarası iletişim sürecinde kaynağın toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı fiziksel görünüş kalıpyargılarını ele alan bu çalışmanın, kalıpyargı içeriklerinin değerlendiren ve değerlendirilen bireyin toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca söz konusu olumsuz kalıpyargı içeriklerinin sadece bir cinsiyete yönelik olmadığını, değerlendiren ve değerlendirilen bireyin hem cinsiyetine hem de çıkarım yapılan fiziksel görünüş özelliğine bağlı olarak farklılaştığını da eklemek gerekmektedir. Bu bakımdan, çalışma kapsamında tespit edilen kalıpyargı içeriklerinin ve bu içeriklere ilişkin duygu durumlarının, kişilerarası iletişim sürecinde ortaya çıkabilecek iletişim engellerinin önlenmesine odaklanan sonraki çalışmalar için de fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akkoyun, F. (1983). Kişiliğin projektif testlerle değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(2), 397-408.
- Ashmore, R.D. & Del Boca, F.K. (1981). Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping. In. *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behavior*, (Ed. David L. Hamilton), p.1-35, London & New York: Taylor & Francis Psychology Press.
- Best, D.L., Williams, J.E., Cloud, J.M., Davis, S., Robertson, L., Edwards, J., Giles, H. & Fowles, J. (1977). Development of sex-trait stereotypes among young children in the United States, England, and Ireland. *Child Development*, 48(4), 1375-1384.
- Cash, T.F. & Brown, T.A. (1989). Gender and Body Images: Stereotypes and Realities. *Sex Roles*, 21(5/6): 361-373.
- Cash, T.F. & Kilcullen, R. (1985). The eye of the beholder: Susceptibility to sexism and beautyism in evaluation of managerial applications. *Journal of Applied Social Psychology*, 15(4): 591-605.
- Cash, T.F., Rissi, J. & Chapman, R. (1985). Not just another pretty face: Sex roles, locus of control, and cosmetic use. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11(3): 246-257.
- Cash, T.F., Winstead, B.A. & Janda, L.H. (1986). Body image survey report: The great American shape-up. *Psychology Today*, 20(4): 30-44.
- Cashdan, E. (1998). Smiles, speech, and body posture: How women and men display sociometric status and power. *Journal of nonverbal behavior*, 22(4): 209-228.
- Cikara, M., Eberhardt, J.L. & Fiske, S.T. (2011). From agents to objects: Sexist attitudes and neural responses to sexualized targets. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 23(3): 540-551.
- Deaux, K. & Lewis, L. (1983). Components of gender stereotypes. *Psychological Documents*, 13(2): 25-50.
- Deaux, K. ve Lewis, L. (1984). Structure of gender stereotypes: Interrelationships among components and gender label. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(5), 991-1004.
- Deaux, K. & Major, B. (1987). Putting gender in the context: An interactive model of gender related behavior. *Psychological Review*, 94(3): 369-389.
- Devine, P.G. & Elliot, A.J. (1995). Are racial stereotypes really fading? The Princeton trilogy revisited. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(11), 1139-1150.

- De Lemus, S., Spears, R. & Moya, M. (2012). The power of smile to move you: Complementary submissiveness in women's posture as a function of gender salience and facial experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(11): 1480-1494.
- Dökmen, Z. (2012). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Eagly, A.H. & Kite, M.E. (1987). Are stereotypes of nationalities applied to both women and men?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 451-462.
- Ellemers, N. (2017). Gender stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 69: 275-298.
- Freeman, H.R. (1987). Structure and content of gender stereotypes: Effects of somatic appearance and trait information. *Psychology of Women Quarterly*, 11(1): 59-68.
- Friedrickson, B. & Roberts, T.A. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology Women Quarterly*, 21(2): 173-206.
- Gilbert, G.M. (1951). Stereotype persistence and change among college students. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(2), 245-254.
- Gül-Ünlü, D. (2019). Kişilerarası iletişim sürecinde toplumsal cinsiyet kimliği kalıpyargılarının belirlenmesi: İletişim kaynağının beden dili üzerinden bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 243-262.
- Gül-Ünlü, D. (2018a). *Kişilerarası iletişim sürecinde toplumsal cinsiyet kimliğine ilişkin kalıpyargıların belirlenmesi*. Doktora Tezi.
- Gül-Ünlü, D. (2018b). Gender-based stereotypes in interpersonal communication. *Media Literacy and Academic Research*, 1(2): 60-73.
- Gürüz, D. ve Eğinli, A.T. (2011). *Kişilerarası iletişim bilgiler-etkiler-engeller*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Hamilton, D.L. (1979). A cognitive-attribitional analysis of stereotyping. *Advances in Experimental Social Psychology*, 12: 53-84.
- Harlak, H. (2000) *Önyargılar: Psiko-sosyal bir inceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Hartley, P. (2010). *Kişilerarası iletişim*. Ankara: İmge Yayınları.
- Heflick, N., Goldenberg, J., Cooper, D. & Puvia, E. (2011). From women to objects: Appearance focus, target gender, and perceptions of warmth, morality, and competence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(3): 572-581.
- İslamoğlu, A.H. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım.

- Jackson, L.A. & Cash, T.F. (1985). Components of gender stereotypes: Their implications for inferences on stereotypic and nonstereotypic dimensions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11(3): 326-344.
- Jackson, L.A. & Ervin, K.S. (2001). Height stereotypes of women and men: The liabilities of shortness and for both sexes. *The Journal of Social Psychology*, 132(4): 433-445.
- Jackson, L.A., Sullivan, L.A. & Rostker, R. (1988). Gender, gender role, and body image. *Sex Roles*, 19(7/8), 429-443.
- Jackson, L.A., Sullivan, L.A. & Hymes, J. (1987). Gender, gender role and physical appearance. *Journal of Psychology*, 121(1): 51-56.
- Katz, D. & Braly, K. (1933) Racial stereotypes of one hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28(3), 280-290.
- Karlins, M., Coffman, T.L. & Walters, G. (1969). On the fading of social stereotypes: Studies in three generations of college students. *Journal of Personality and Social Psychology*, 13(1), 1-16.
- Madon, S., Max, G., Aboufadel, K., Montiel, E., Smith A., Palumbo, P. & Jussim, L. (2001). Ethnic and national stereotypes: The Princeton trilogy revisited and revised. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27I(8), 996-1010.
- Marsh, R., Cook, G. & Hicks, J. (2010). Gender and orientation stereotypes bias source-monitoring attributions. *Memory*, 142(2): 148-160.
- Matthews, G., Jones, D.M. & Chamberlain, G.A. (1990). Refining the measurement of mood: The UWIST mood adjective checklist. *British Journal of Psychology*, 81(1), 7-42.
- Prentice, D.A. & Carranza, E. (2002). What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4): 269-281.
- Six, B. & Eckes, T. (1991). A closer look at the complex structure of gender stereotypes. *Sex Roles*, 24(1-2): 57-71.
- Somer, O. (1998). Türkiye'de kişilik özelliği tanımlayan sıfatların yapısı ve beş faktör modeli. *Türk Psikoloji Dergisi*, 42(13),17-32.
- Spence, J.T., Helmreich, R. ve Stapp, J. (1975). Rating of self and peers on sex role attributes and their relationship to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(1), 29-39.
- Stake, J. & Lauer, M.L. (1987). The consequences of being overweight: A controlled study of gender differences. *Sex Roles*, 17(1-2): 31-47.

Wallston, B.S. & O'Leary, V.E. (1981). Sex and gender make a difference: The differential perceptions of women and men. In. *Review of personality and social psychology*. (Ed. L. Wheeler), Beverly Hills: Sage Publication.

Williams, J.E., Satterwhite, R.C., & Best, D.L. (1999). Pancultural gender stereotypes revisited: The five factor model. *Sex Roles*, 40(7-8), 513-525.

Tük.com.tr, (10.03.2020), Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi, <https://bit.ly/2W4wBJR>